

Dysleksja

SYMPTOMY ZABURZEŃ

oraz

**SPOSOBY
DOSTOSOWANIA
WYMAGAŃ
EDUKACYJNYCH**

Opracowane przez zespół pedagogów PPP 18
Warszawa 2018 r.

Numer rozdziału	Spis treści	numer strony
I.	DEFINICJE	3
II.	MECHANIZMY CZYTANIA I PISANIA ORAZ ICH ZABURZENIA	4
III.	SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH	7
IV.	JĘZYK POLSKI	8
V.	JĘZYKI OBCE	12
VI.	MATEMATYKA	13
VII.	FIZYKA	17
VIII.	HISTORIA I WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE	18
IX.	GEOGRAFIA	19
X.	EDUKACJA PRZYRODNICZA (przyroda, biologia)	20
XI.	CHEMIA	21
XII.	INFORMATYKA	23
XIII.	EDUKACJA PLASTYCZNA	23
XIV.	EDUKACJA TECHNICZNA	24
XV.	EDUKACJA MUZYCZNA	25
XVI.	WYCHOWANIE FIZYCZNE	26
XVII.	RELIGIA	27
XVIII.	WYBRANE METODY TERAPEUTYCZNE wspomagające pracę ucznia	28
XIX.	SŁOWNIK WAŻNIEJSZYCH POJĘĆ	29
XX.	BIBLIOGRAFIA	31

"Pozwólcie zakwitnąć młodym kwiatom, nawet jeśli czasem zmoczy je deszcz. Całą resztę otrzymacie w nadmiarze".

C. Freinet

I. Definicje: DYSLEKSJA ROZWOJOWA

Dysleksja nie jest chorobą. To specyficzne trudności w uczeniu się spowodowane zaburzeniem rozwoju funkcji poznawczych, głównie słuchowo – językowych. Problemy w nauce czytania i pisania występują mimo inteligencji na poziomie co najmniej przeciętnym, przy stosowaniu standardowych metod nauczania, sprawnych narządów ruchu i zmysłów (wzrok, słuch) i warunków społeczno – kulturowych sprzyjających procesowi uczenia się. W efekcie uczeń nie jest w stanie opanować umiejętności czytania i pisania w czasie przewidzianym programem szkolnym.

1) definicja opublikowana w 1994 r. przez Międzynarodowe Towarzystwo Dysleksji:

„DYSLEKSJA jest jednym z wielu różnych rodzajów trudności w uczeniu się. Jest specyficznym zaburzeniem o podłożu językowym, uwarunkowanym konstytucjonalnie. Charakteryzuje się trudnościami w dekodowaniu pojedynczych słów, co najczęściej odzwierciedla niewystarczające zdolności przetwarzania fonologicznego. Trudności w dekodowaniu pojedynczych słów są zazwyczaj niewspółmierne do wieku oraz innych zdolności poznawczych i umiejętności szkolnych; trudności te nie są wynikiem ogólnego zaburzenia rozwoju ani zaburzeń sensorycznych. Dysleksja manifestuje się różnorodnymi trudnościami w odniesieniu do różnych form komunikacji językowej, często oprócz trudności w czytaniu dodatkowo pojawiają się poważne trudności w opanowaniu sprawności w zakresie czynności pisania i poprawnej pisowni.”

2) definicja Międzynarodowego Towarzystwa Dysleksji z 2003 r.

„DYSLEKSJA jest specyficznym zaburzeniem w uczeniu się o podłożu neurobiologicznym. Charakteryzuje się trudnościami w adekwatnym i/lub płynnym rozpoznawaniu słów oraz słabymi zdolnościami dekodowania i poprawnego pisania. Trudności te są zazwyczaj wynikiem deficytu fonologicznego aspektu języka, często niewspółmiernego do innych zdolności poznawczych i efektywnych metod nauczania stosowanych w szkole. Wtórnie mogą wystąpić problemy z czytaniem ze zrozumieniem i kontaktem ze słowem pisanym, które mogą ograniczyć rozwój słownictwa i wiedzy ogólnej.”

3) definicja Europejskiego towarzystwa Dysleksji z 2007 r.

„DYSLEKSJA to odmienny sposób nabywania umiejętności czytania i pisania oraz ortografii, o podłożu neurobiologicznym. Trudności poznawcze, które powodują tę odmienność, mogą także wpłynąć na umiejętność planowania, liczenia, itp. Przyczyną może być kombinacja trudności w zakresie przetwarzania fonologicznego, pamięci operacyjnej, szybkości nazywania, uczenia się materiału zorganizowanego w sekwencje i automatyzacji podstawowych umiejętności. Oprócz wspomnianych wyżej problemów, dla osób z dysleksją ciągle wyzwaniem stanowi funkcjonowanie w świecie raczej nieprzyjaznym dla dysleksji. Badacze stwierdzają, że istnieje wiele możliwych przyczyn dysleksji, w tym również genetyczna. Nie ma związku pomiędzy obecnością dysleksji a poziomem inteligencji,

wkładem pracy czy pozycją społeczno – ekonomiczną. Ponadto zróżnicowanie krajów europejskich w zakresie języka, wymogu znajomości wielu języków, środowiska społeczno – kulturowego, jak również dostępu do edukacji ma znaczący wpływ na możliwości jakie życie stwarza dzieciom i dorosłym z dysleksją.”

Dysleksja rozwojowa jest pojęciem nadrzędnym wobec dysleksji, dysgrafii i dysortografii.

- **dysleksja** to zespół specyficznych trudności w czytaniu;
- **dysgrafia** to trudności w opanowaniu pożądanego poziomu graficznego pisma;
- **dysortografia** to specyficzne trudności w opanowaniu poprawnej pisowni, przejawia się w popełnianiu różnego typu błędów, w tym ortograficznych, mimo znajomości zasad ortograficznych;

W literaturze wyróżnia się cztery typy dysleksji rozwojowej:

- 1) **wzrokowo – przestrzenny** spowodowany opóźnieniem/zaburzeniem rozwoju spostrzegania, pamięci wzrokowej, koordynacji wzrokowo – ruchowej;
- 2) **słuchowo – językowy** spowodowany opóźnieniem/zaburzeniem rozwoju uwagi słuchowej, pamięci słuchowej dźwięków mowy i/lub zaburzenia innych funkcji językowych (aspekt syntaktyczny i semantyczny języka);
- 3) **integracyjny** – zaburzona jest integracja funkcji percepcyjno – motorycznych i językowych;
- 4) **mieszany** – spowodowany zaburzeniem percepcji słuchowej, pamięci słuchowej, percepcji wzrokowej, pamięci wzrokowej i wyobraźni przestrzennej;

Dysleksja jest problemem całego życia, nie „wyrasta się” z niej. Zaburzenia prostych funkcji zakłócają uczenie się czynności, z którymi są one związane. Uczenie się każdej czynności złożonej wymagającej udziału prostszych funkcji jest trudne, jeżeli ich rozwój jest nieprawidłowy. Problemy dotyczą nie tylko dzieci, ale również młodzieży i dorosłych.

II. Mechanizmy CZYTANIA I PISANIA ORAZ ICH ZABURZENIA

W czytaniu konieczna jest uwaga i motywacja. Rozumienie czytanego tekstu angażuje procesy intelektualne (myślenie pojęciowo – słowne). Inaczej przebiega proces czytania na początku opanowywania tej umiejętności (etap czytania elementarnego) – ważny jest udział funkcji wzrokowych w odbiorze pojedynczych liter i odnoszenie ich do reprezentowanych przez nie głosek. W czytaniu zaawansowanym dominują funkcje językowe, wyrazy odbierane są globalnie i odnoszone do znaczenia słów, które odczytywane są na podstawie kontekstu.

W pisaniu zaangażowane są inne funkcje. W przepisywaniu – wzrokowo – słuchowe i ruchowe. W pisaniu ze słuchu – funkcje wzrokowo – słuchowe oraz konieczny jest transfer informacji słuchowej na wzrokową i przetworzenie ich na sekwencje ruchów. W pisaniu wypracowań dominują czynności myślowe, pamięciowe i językowe oraz ruchowe.

Aby czytanie i pisanie miało optymalny przebieg istotne jest zaangażowanie procesów emocjonalnych i motywacyjnych.

1. SYMPTOMY DYSLEKSJI W:

CZYTANIU – wolne tempo, czytanie nie płynne, słaba technika (wydłużony etap głoskowania/sylabizowania), znaczna liczba błędów, charakterystyczny rodzaj błędów (zależny od dysfunkcji), słabe rozumienie czytanego tekstu, nieprzestrzeganie znaków interpunkcyjnych, niechęć do czytania;

PISANIU – trudności w przepisywaniu, pisaniu z pamięci i ze słuchu błędy charakterystyczne zależne od dysfunkcji. Wolne tempo pisania, nienadążanie za klasą, nieprzestrzeganie liniatury, marginesów, niewłaściwe rozmieszczenie tekstu na stronie.

Istnieje wyraźna zmienność i nasilenie symptomów dysleksji. W różnych etapach życia mogą zniknąć jedne, a pojawiają się inne. Ich zmienność zależy od rodzaju i nasilenia dysfunkcji, wieku, długości treningu w czytaniu i pisaniu (udział w zajęciach korekcyjno – kompensacyjnych). Gdy niepowodzenia szkolne utrzymują się dłuższy czas mogą powstać zaburzenia wtórne (już w klasie II lub III). Mogą dotyczyć sfery emocjonalnej – lęk przed niepowodzeniem, wtórne zaburzenia uwagi i pamięci, sfery motywacyjnej – brak zainteresowania, niechęć wobec uczenia się i szkoły, postawa rezygnacji, sfery osobowościowej – utrata wiary we własne możliwości, poczucie bezradności, niska samoocena. Niekiedy mogą pojawiać się zachowania społeczne, agresja.

2. SYMPTOMY możliwości WYSTĄPIENIA DYSLEKSJI – RYZYKO DYSLEKSJI

W wieku niemowlęcym i poniemowlęcym – nietypowy rozwój ruchowy (obniżony tonus mięśniowy, brak raczkowania), trudności z utrzymaniem równowagi, opanowaniem lokomocji.

Wiek przedszkolny – opóźnienie rozwoju mowy, niektóre wady wymowy. Trudności w czynnościach samoobsługowych, z nauką jazdy na rowerze, rolkach. Niechęć do zabaw manipulacyjnych i konstrukcyjnych, do rysowania. Słaba pamięć fonologiczna (trudności w zapamiętywaniu wierszyków, w przypominaniu sobie nazw zorganizowanych w sekwencje, płynnym wymianianiem nazw), słabe umiejętności fonologiczne (zniekształcanie słów, trudności z rozpoznawaniem rymów i aliteracji, analizą i syntezą sylabową i fonemową, wyodrębnianiem głosek).

Słaba przewaga jednej z rąk.

Trudności ze wskazywaniem na siebie i nazywaniem części ciała.

Nauczanie wczesnoszkolne: klasy I – III

- Motoryka – mała sprawność ruchowa (słabo biega, skacze, trudności z nauką jazdy na rowerze, hulajnodze, rolkach, niechęć do zajęć ruchowych, trudności z wykonaniem ćwiczeń równoważnych, powtarzaniem sekwencji ruchów), trudności z wykonaniem precyzyjnych ruchów, wiązaniem sznurowadeł, zapinaniem guzików, posługiwaniem się nożyczkami, prawidłowym trzymaniem ołówka.
- Funkcje wzrokowo – przestrzenne – niechętnie układa układanki, puzzle, buduje z klocków, nie dostrzega różnic na obrazkach, ma trudności z zapamiętywaniem znaków, symboli graficznych, różnicowaniem liter podobnych kształtem, niewłaściwie odwzorowuje figury geometryczne, litery.

- Koordynacja wzrokowo – ruchowa – trudności z rzucaniem do celu i chwytem, brzydki i niechętnie rysuje, pisze mało czytelnie. Nieprawidłowy chwyt narzędzia do pisania, męczliwość ręki.
- Słaba orientacja w schemacie ciała i przestrzeni (wskazywanie na siebie części ciała, określenie położenia przedmiotów względem siebie).
- Funkcje słuchowo – językowe:
  - percepcja: nie odróżnia głosek o podobnym brzmieniu w parach słów, trudności z pamięciowym odtworzeniem sekwencji (pór dnia, dni tygodnia, pór roku, nazwy miesięcy, wierszyków, rymowanek, problemy z rozpoznawaniem i tworzeniem rymów itp.), kłopoty z analizą i syntezą sylabową/głoskową słów,
  - ekspresja: często przekręca słowa, trudności z przypominaniem sobie nazw, myli wyrazy podobnie brzmiące, tworzy neologizmy, problem z budowaniem poprawnych wypowiedzi (zmienia szyk wyrazów w zdaniu, używa nieprawidłowych form gramatycznych),
  - trudności z koncentracją uwagi, łatwo się rozprasza,
- Orientacja w czasie – trudności z zapamiętaniem terminów i dat, określaniem pory roku, dnia itp.
- Trudności w czytaniu – trudności z zapamiętaniem liter (rzadziej występujących, podobnych kształtem, różnie położonych w przestrzeni), wolne tempo, słaba technika czytania (przedłużony etap głoskowania), znaczna liczba błędów (zależnie od dysfunkcji), słabe rozumienie czytanego tekstu, niechęć do czytania.
- Trudności w pisaniu – problemy z zapamiętaniem liter (mylenie liter podobnych słuchowo – artykulacyjnie, podobnych kształtem), sposobem pisania (pisanie zwierciadlane liter i cyfr), pisanie wyrazów od prawej do lewej strony, błędy w pisaniu (opuszczanie, dodawanie, przestawianie, podwajanie, zamiana liter/sylab, pisanie bezsensownych wyrazów), błędny zapis głosek miękkich, mylenie i – j, nieprawidłowy zapis głosek nosowych (ą/on, om, ę/en, em ;
- Poziom graficzny pisma – nieprawidłowy chwyt narzędzia pisarskiego, nadmierny/zbyt słaby chwyt ołówka, zbyt mocny/słaby nacisk na kartkę, wolne tempo pisania, męczliwość ręki, nieprzestrzeganie liniatury, niekształtne litery, nieprawidłowe łączenie liter, pismo mało czytelne.
- Pozaszkolne obszary aktywności, czynności użyteczne w życiu codziennym. Trudności z:
  - wypowiedzianiem się, artykulacją złożonych słów (przejęzyczenia, „przekręcanie nazw, nazwisk),
  - zapamiętaniem i dokładnym przekazaniem informacji telefonicznych, informacji co było w szkole, co jest zadane, numerów telefonów, danych liczbowych,
  - przypomnieniem sobie nazw, myli słowa o podobnym brzmieniu, tworzy neologizmy,
  - z zapamiętywaniem znaków, symboli graficznych, mylenie numerów, np. autobusów (np.: 16 i 61), kolejności cyfr przy wybieraniu numer telefonicznego, dat i godzin,
  - planowaniem, organizacją i zarządzaniem czasem, zadaniami do wykonania,
  - posługiwaniem się sztuczkami,

III. Sposoby DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

1. Sojusznikami dziecka są rodzice, nauczyciele, terapeuci. Ważne, aby działali wspólnie, ponieważ konieczna jest długoletnia systematyczna praca.

Niepowodzenia szkolne wywołują niechęć do nauki. Gdy dziecko ma świadomość wsparcia i pomoc w pokonywaniu trudności wzmacnia to jego motywację.

- 1) Nawiązanie współpracy z rodzicami, udzielanie wsparcia.
- 2) Docenianie i nagradzanie ucznia za włożony wysiłek, a nie tylko za pozytywny efekt. Dostrzeganie i nagradzanie drobnych sukcesów, podnoszenie samooceny i wiary w siebie poprzez częste pochwały.
- 3) Dostrzeganie mocnych stron dziecka i opieranie na nich swojej pracy.
- 4) Nie należy krytykować, ponaglać, porównywać z innymi. Nie omawiać błędów przy całej klasie.
- 5) Nie należy traktować ucznia jak chorego, niezdolnego, leniwego, ale starać się zrozumieć jego potrzeby, możliwości i ograniczenia. Zapobiegnie to pogłębianiu się trudności szkolnych i wystąpieniu zaburzeń nerwicowych.
- 6) Nie stosować kar, nie wyśmiewać, sądząc, że tym zmobilizuje się go do pracy.
- 7) Z dysleksji się „nie wyrasta”. Bez specjalistycznej pomocy i dodatkowej pracy nie jest możliwe poradzenie sobie z trudnościami.
- 8) Obserwowanie trudności ucznia, w razie wątpliwości konsultowanie się ze specjalistą (psychologiem, pedagogiem terapeutą). Zapoznawanie z wynikami badań i wskazaniem dotychczasowymi postępowania z dzieckiem.
- 9) Formułowanie krótkich, jasnych poleceń, sprawdzanie stopnia ich zrozumienia. W razie potrzeby udzielanie dodatkowych wyjaśnień.
- 10) Zmniejszenie ilości materiału do nauki lub podzielenie go na mniejsze części. Uczeń z problemami musi mieć dużo więcej czasu na naukę i utrwalenie nowego materiału.
- 11) Nie „wrywanie” do głośnego czytania przy całej klasie, jeśli uczeń nie miał wcześniej możliwości przećwiczenia czytania tekstu.
- 12) Zwracanie uwagi na sposób trzymania narzędzia i postawę przy pisaniu.
- 13) Dyktanda i prace pisemne należy oceniać opisowo. Doceniać wysiłek i starania uczniów z dysgrafią, nie zmuszać do wielokrotnego przepisywania tej samej pracy.
- 14) W miarę możliwości wydłużać czas przeznaczony na samodzielną pracę (sprawdziany, kartkówki).
- 15) Dostosowanie wymagań do możliwości ucznia nie powinno oznaczać ich obniżania, lecz powinno być zmniejszone: np. w odniesieniu do głośnego czytania, ortografii. W innych powinno być podwyższone: np. wykonywanie dodatkowych zadań, ćwiczeń korekcyjno – kompensacyjnych, wykazywanie się znajomością zasad ortograficznych,

systematyczna poprawa błędów w zeszytach. Wymagania mają być dostosowane do możliwości ucznia.

IV. JĘZYK POLSKI

1. SYMPTOMY ZABURZEŃ - MÓWIENIE (wypowiedzi ustne):

Uczeń ma trudności w:

- uczeniu się i korzystaniu z wiedzy typu : pogadanka, rozmowa, wykład, dyskusja
- zapamiętywaniu , rozumieniu, przyswajaniu złożonych poleceń, instrukcji, często nadużywa języka ciała - gestów, mimiki twarzy, wyrazu oczu
- budowaniu zdań pojedynczych i złożonych
- stosowaniu prawidłowej kolejności wyrazów w zdaniach
- posługiwaniu się bogatym słownictwem, mówi mało lub w ogóle, niegramatycznie, skracając wyrazy, upraszczając je i deformując
- precyzyjnym wymawianiu grup spółgłoskowych (3, 4 – literowych)
- wymowie głosek fonetycznie do siebie zbliżonych

2. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- stwarzanie sytuacji, w których uczeń może swobodnie wypowiedzieć się na temat dowolny lub określony
- odwoływanie się do znanych sytuacji z życia codziennego lub wiedzy wcześniej zdobytej
- kierowanie krótkich poleceń bezpośrednio do dziecka
- wzbogacanie słownictwa czynnego poprzez wspólne czytanie rodziców z dzieckiem np. lektur szkolnych czy literatury dziecięcej
- pomaganie podczas wypowiedzi ustnych w doborze słownictwa, naprowadzanie sugestiami, zadawanie pytań pomocniczych
- zwiększenie ilości czasu przeznaczanego na wypowiedź ustną, zastanowienie się, zebranie myśli
- sporządzanie planu dłuższych form wypowiedzi
- wdrażanie do rozpoczynania i kończenia wypowiedzi
- niewywoływanie ucznia do natychmiastowej wypowiedzi, zapowiadanie uczniowi, że będzie pytany (na przerwie lub na początku lekcji)
- nieobniżanie oceny za styl wypowiedzi
- nieponaglanie w trakcie wypowiedzi ustnej
- nie należy porównywać odpowiedzi ucznia z odpowiedziami innych uczniów
- nie wywoływać ucznia do odpowiedzi przy tablicy – uczeń powinien odpowiadać z miejsca

3. SYMPTOMY ZABURZEŃ – PISANIE (estetyka pisma):

- niski poziom graficzny pisma, pomimo starań i włożonego wysiłku dziecka
- wzmożona męczliwość ręki piszącej
- wolne tempo pisania
- pismo niestaranne, drżące, trudne do odczytu, z brakiem niektórych elementów liter, deformacją liter, błędnie kreślone, niekształtne, z nierównym ułożeniem liter pod

względem wysokości, nieproporcjonalne, wychodzące poza linię, przekraczające marginesy w zeszytcie

- litery o różnym kierunku nachylenia, z nieprawidłową strukturą, niewłaściwe zagęszczenie liter w wyrazie
- częste skreślenia, zamazania, poprawianie liter
- zlepki literowe, połączenia literowe na różnym poziomie, różnej długości, różnym miejscu
- nieprawidłowy rozkład graficzny liter, wyrazów lub zdań na stronie

4. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- zwracanie uwagi na prawidłową postawę i ustawienie ręki przy pisaniu, korygujemy nieprawidłowy chwyt pisarski
- nieobniżanie oceny za niski poziom graficzny pisma oraz słabą estetykę pisma w zeszytcie
- wdrażanie ucznia do uważnego, kształtnego, czytelnego, starannego pisania i efektywnej pracy
- umożliwienie pisania wielkimi literami drukowanymi, pismem rozłącznym, bibliotecznym (bez łączenia liter)
- pozwalanie na wykonywanie prac domowych z wykorzystaniem komputera (zwłaszcza obszernych prac, takich jak: wypracowania, referaty, prezentacje)
- przeznaczenie większej ilości czasu na przepisywanie z tablicy, z książki
- niedyskwalifikowanie prac napisanych nieczytelnie
- odczytywanie nieczytelnych fragmentów prac razem z uczniem
- nieponaglanie tempa pisania

5. SYMPTOMY ZABURZEŃ – PISANIE (wypowiedzi pisemne):

Uczeń ma trudność w:

- redagowaniu wypowiedzi pisemnych na dowolny lub określony temat
- tworzeniu różnorodnych form wypowiedzi (opowiadanie, opis przedmiotu, krajobrazu, charakterystyka postaci, plan)
- redagowaniu pism użytkowych, takich jak: list, zaproszenie, ogłoszenie
- tworzeniu krótkich wypowiedzi pisemnych: gubienie wątku lub poruszanie kilku wątków jednocześnie
- stosowaniu prawidłowego szyku wyrazów w zdaniu
- popełnianiu błędów w samodzielnym pisaniu, pisaniu z pamięci, w pisaniu ze słuchu i przepisywaniu z tablicy
- mimo że zna reguły ortograficzne i gramatyczne, nie potrafi ich jednak zastosować

6. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- tworzenie schematów różnych form wypowiedzi
- redagowanie poznanych form wypowiedzi zgodnie z zasadami kompozycyjnymi, stosowanie akapitów
- wzbogacanie słownictwa ucznia poprzez pisanie krótkich tekstów na wybrany temat np. w postaci pamiętnika
- precyzowanie tematu
- umożliwienie uczniowi dokonywania wyboru formy pracy pisemnej podczas prac kontrolnych (np. opis/opowiadanie, plan szczegółowy/plan ramowy)
- tworzenie i wykorzystywanie w pracy pisemnej słowniczków tematycznych

- wspieranie ucznia w trakcie pisania opowiadań lub opisu poprzez przygotowanie i podanie uczniowi planu ramowego lub szczegółowego
- wspólne redagowanie pism użytkowych typu: list, ogłoszenie, zaproszenie
- udzielenie pomocy i wsparcia przy budowaniu wypowiedzi pisemnej, naprowadzanie pytaniami pomocniczymi
- kontrolowanie, czy uczeń skończył notatkę z lekcji, w razie potrzeby skracanie zapisu
- pozwalanie uczniom na używanie dyktafonu w celu sporządzenia notatki z lekcji (szczególnie, kiedy uczeń wolno pisze)
- pomoc uczniowi w uzupełnianiu notatek z lekcji np. kserokopia przygotowana przez nauczyciela i wklejona do zeszytu
- w sytuacji nasilonych trudności sprawdziany pisemne zastępować sprawdzianami ustnymi
- wydłużanie uczniom z dysgrafią czas pisania sprawdzianów oraz czas pracy z tekstem pisanym
- utrwalanie nawyku autokorekty
- podnoszenie świadomości ortograficznej
- nie porównujemy pisma uczniów z problemem dysgraficznym z pismem innych uczniów na forum klasy
- przy ocenie prac pisemnych należy uwzględnić wartość merytoryczną pracy, umiejętność argumentacji i kompozycji, błędy popełniane w pisaniu nie mogą obniżać wartości oceny
- doceniamy wysiłek i starania uczniów dysgraficznych, nie zmuszamy do wielokrotnego przepisywania tej samej strony
- przy ustalaniu ogólnej oceny z języka polskiego należy uwzględnić osiągnięcia z tego przedmiotu tzn. zdolność logicznego myślenia, wnioskowania, abstrahowania.

**Ważne: na forum klasy omawiamy jedynie sukcesy ucznia.
Popełniane przez ucznia błędy omawiamy indywidualnie.**

7. SYMPTOMY ZABURZEŃ – PISANIE (reguły ortograficzne):

- nieprawidłowe stosowanie reguł ortograficznych
- popełnianie błędów ortograficznych mimo znajomości zasad pisowni
- kłopoty z zapisywaniem zmiękczeń, dwuznaków, różnicowaniem głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych
- łączenie w jeden wyraz przyimków z rzeczownikiem, np.: w domu
- częste zaczynanie zdań z małej litery
- opuszczanie znaków interpunkcyjnych, znaków diakrytycznych
- opuszczanie liter, sylab w wyrazach
- opuszczanie lub przestawianie wyrazów, fragmentów zdań podczas pisania ze słuchu lub z pamięci
- dodawanie, przestawianie, podwajanie liter i sylab
- odwracanie liter o podobnych kształtach lecz innym układzie w przestrzeni [b-d-g-p] [l-t] [m-w-n-u]
- mylenie – [ął] – [oł]
- zamiana samogłosek nosowych [ą – ę] na [om – on], [em – en]
- pisanie wyrazów bezsensownych (pojawienie się w wyrazie kilku rodzajów błędów)
- nienadążanie na pracach klasowych, sprawdzianach, dyktandach za tempem klasy

8. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- ćwiczenie poprawnej pisowni, utrwalanie podstawowych reguł ortograficznych na szerokim zestawie ćwiczeń usprawniających
- nie omawianie błędów ucznia wobec całej klasy
- zwracanie uwagi ucznia na błędy (podczas rozmowy indywidualnej)
- ustalanie sposobów korekty popełnionych błędów
- zachęcanie do każdorazowego sprawdzania napisanych tekstów i wyrabiania nawyku autokorekty zapisu oraz samokontroli
- zachęcanie do korzystania ze słownika ortograficznego na lekcji i w czasie odrabiania prac domowych
- podnoszenie świadomości ortograficznej
- stosowanie środków mnemotechnicznych, np.: obrazki, symbole...
- wprowadzanie ćwiczeń stymulujących rozwój intelektualno - emocjonalny m.in. różnego rodzaju zabawy ortograficzne, rebusy, krzyżówki, łamigłówki, gry dydaktyczne
- wykorzystywanie form pracy ćwiczeniowej opartej na skojarzeniach
- wykorzystywanie do pracy programów multimedialnych i komputerowych

9. SYMPTOMY ZABURZEŃ – CZYTANIE (technika):

- problem z kojarzeniem określonych dźwięków (głosek), którym odpowiadają znaki graficzne (litery), syntezą fonemową wyrazów
- trudność z opanowaniem poprawnego, płynnego czytania
- przedłużone głoskowanie, sylabizowanie, czytanie techniką mieszaną, kombinowaną
- błędy w czytaniu :przestawianie kolejności liter w wyrazach, przekręcanie wyrazów, zgadywanie końcówek wyrazów, zmiana sensu wyrazów, zamiana liter graficznie podobnych, opuszczanie wersów w czytaniu, dodanie sylab w wyrazach
- wolne, nierówne tempo czytania
- nieprzestrzeganie znaków interpunkcyjnych, pauzy
- niechęć do czytania głośnego, długich tekstów i grubych książek
- niezrozumienie czytanego tekstu (zbytne skupienie się na samej technice czytania) trudność z zapamiętaniem czytanego tekstu
- męczliwość i duże napięcie emocjonalne w trakcie czytania
- słabe postępy w czytaniu niezależnie od metody nauczania

10. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- systematyczne, codzienne czytanie w celu poprawy tempa i techniki czytania
- unikanie czytania na czas (uczeń potrzebuje więcej czasu na analizę i syntezę czytanego tekstu, powinien tę czynność wykonywać w indywidualnym tempie)
- przeznaczanie większej ilości czasu na wykonywanie zadań wymagających czytania
- nie odpytywanie z głośnego czytania na forum klasy, umożliwienie wcześniejszego przygotowania się z określonego tekstu w formie indywidualnej
- umożliwianie uczniowi wybór sposobu przeczytania tekstu po cichu lub głośno
- sprawdzanie stopnia opanowania techniki czytania na podstawie tekstu wcześniej wyuczonego w domu
- dzielenie dłuższych utworów literackich na mniejsze partie
- ograniczanie czytanie obszernych lektur do rozdziałów istotnych ze względu na omawianą tematykę
- wspomaganie ucznia przez czytanie mu fragmentów poleceń

- kontrolowanie rozumienia czytanych tekstów i poleceń podczas samodzielnej pracy ucznia z tekstem
- sprawdzanie rozumienia treści zadań i poleceń, w razie problemu udzielenie odpowiedniej pomocy
- proponowanie uczniom korzystanie z nagranych lektur szkolnych (audiobooków)

11. SYMPTOMY ZABURZEŃ – CZYTANIE (praca z tekstem):

- trudności w czytaniu cichym i głośnym ze zrozumieniem
- problem w wyszukiwaniu fragmentów tekstu na określony temat, zaznaczeniu/opisaniu, udzielaniu i uzupełnianiu odpowiedzi
- wyodrębnianiu kolejności wydarzeń, związków przyczynowo - skutkowych
- niezrozumienie w pełni czytanych treści

12. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- wdrażanie ucznia do analizy tekstu np. poprzez wyszukiwanie określonych fragmentów, zaznaczanie odpowiedzi w tekście, uzupełnianie zdań, podkreślanie ważnych informacji, wypunktowanie informacji ważnych i pobocznych
- tworzenie planów wydarzeń, dzięki którym uczeń lepiej rozumie zależności przyczynowo - skutkowe i następstwa wydarzeń
- budowanie przez ucznia pytań do tekstu
- dzielenie materiału na mniejsze części w celu ułatwienia zapamiętania i odtworzenia tekstu
- uwzględnianie trudności w rozumieniu treści, szczególnie podczas samodzielnej pracy
- sprawdzanie rozumienia treści zadań i poleceń, udzielanie pomocy w razie potrzeby naprowadzanie ucznia
- wydłużenie czasu przeznaczonego na analizę i syntezę pisanego lub czytanego tekstu

V. JĘZYKI OBCE

1. SYMPTOMY ZABURZEŃ :

Uczeń ma trudności:

- w rozumieniu mowy ze słuchu, w tym odtwarzanej z płyt CD
- z analizą słuchową wyrazów w zdaniach
- z różnicowaniem słów podobnie brzmiących
- z opanowaniem określonego zasobu słownictwa
- z poprawną wymową słów
- z budowaniem wypowiedzi ustnych
- z uczeniem się pamięciowym ciągów słownych np. dni tygodnia, nazwy miesięcy
- uczeniem się reguł gramatycznych
- z budowaniem wypowiedzi ustnych poprawnych pod względem gramatycznym
- z poprawnym czytaniem
- z rozumieniem czytanego tekstu
- z poprawnym pisaniem: zapisem wyrazów, których obraz graficzny różni się od fonetycznego, rozróżnianiem wyrazów o podobnym zapisie, opuszczanie, przestawianie liter, mylenie liter mających w języku polskim inne brzmienie.

2. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- stosowanie jasnych i zrozumiałych poleceń, wolniejsze oraz wyraźne wypowiedzanie słów i zwrotów przez nauczyciela
- niewywoływanie ucznia do natychmiastowej odpowiedzi, zwiększenie czasu na wypowiedź ustną,
- pomoc podczas wypowiedzi ustnych, naprowadzanie poprzez pytania pomocnicze
- zmniejszenie liczby słówek do zapamiętania, ograniczenie do koniecznych z danego tematu
- objaśnianie nowych wyrazów za pomocą polskiego odpowiednika, w formie opisowej, obrazkowej, podanie synonimu, antonimu, tworzenie związków wyrazowych
- utrwalanie nowych słówek i zwrotów poprzez ćwiczenia oparte na konkretach, ilustracjach, desygnatach zgodnie z zasadą poglądowości, wprowadzenie piosenek, rymowanek, filmików
- prowadzenie przez ucznia własnego słowniczka wyrazów i zwrotów do zapamiętania
- stosowanie w nauce gramatyki wykresów, tabel, rysunków
- wydłużenie czasu na pisanie w kartach pracy, sprawdzianach, testach oraz podczas przepisywania z tablicy
- stosowanie technik ułatwiających przyswajanie pisowni, np. pisanie ze zróżnicowaniem kolorystycznym liter, sylab, utrwalanie obrazów wyrazów poprzez wyobrażenia wzrokowe
- nieobniżanie ocen z powodu niskiego poziomu graficznego pisma, zwrócenie uwagi na to aby pismo było czytelne
- dostosowanie ilości czytanego tekstu do tempa i możliwości ucznia, zadanie do nauki tylko fragmentu tekstu
- nieodpytywanie z głośnego czytania na forum klasy
- stosowanie wiedzy w praktyce, prowadzenie rozmów na tematy dotyczące życia szkoły, rodziny, zainteresowań uczniów
- zachęcanie uczniów do słuchania bajek, filmów w języku oryginalnym
- ocenianie za wiedzę, wysiłek włożony w opanowanie materiału, motywację do pracy na lekcji i w domu, przygotowanie do zajęć
- docenianie aktywności ucznia na lekcjach
- łagodniejsze ocenianie poprawności ortograficznej i graficznej pisma

VI. MATEMATYKA

Trudności z nauką matematyki mogą wynikać z wielu przyczyn. Specyficzne trudności w nauce matematyki dzielą się na trzy rodzaje:

- **dyskalkulia** (kilka procent dzieci)
- **trudności wynikające z dysleksji**, jako jej efekt uboczny (50 procent dzieci z dysleksją)
- **współwystępowanie dyskalkulii i dysleksji** (pojedyncze przypadki)

1) Dyskalkulia, a dysleksja [według: T. Attwood 2002]

- 10% uczniów z dysleksją doskonale radzi sobie z matematyką
- 30% uczniów z dysleksją osiąga przeciętne wyniki w nauce matematyki

- 10% uczniów z dysleksją wymaga okresowej pomocy w nauce matematyki
- 25% uczniów ma osiągnięcia poniżej przeciętnej
- 25% uczniów ma poważne problemy w nauce matematyki

2) Definicja opublikowana przez: Ladislava Košča 1998 r.

DYSKALKULIA ROZWOJOWA jest strukturalnym zaburzeniem zdolności matematycznych, mającym swe źródło w genetycznych lub wrodzonych nieprawidłowościach tych części mózgu, które są bezpośrednim anatomiczno – fizjologicznym podłożem dojrzewania zdolności matematycznych zgodnie z wiekiem. Występuje u osób o rozwoju intelektualnym w granicach normy:

- u których aktualny poziom zdolności matematycznych jest istotnie niższy od wymaganych dla jego wieku;
- z dysfunkcjami okolic mózgu pochodzenia genetycznego lub wrodzonego (w odróżnieniu od akalkulii, czyli całkowitej utraty zdolności matematycznych wskutek uszkodzeń mózgu, spowodowanymi urazami czy udarami).

1. OGÓLNE SYMPTOMY DYSKALKULII:

- nieumiejętność wykonywania elementarnych działań na materiale liczbowym (dodawania, odejmowania, dzielenia, mnożenia)
- wtórny zanik zdolności myślenia logicznego na materiale liczbowym;
- ogólne problemy w dedukcji, indukcji, rozumowaniu, analizowaniu i wyciąganiu wniosków z działań matematycznych;

2. SPECYFICZNE SYMPTOMY DYSKALKULII:

- kłopoty z odczytywaniem czasu (mimo że pojęcia godziny, połówki i ćwierci godzin mogą być już znane)
- niepoprawne liczenie przedmiotów
- zapominanie następnego etapu w jakiejś operacji
- błędy "nieuwagi"
- niesprawdzanie wyników zadań matematycznych lub takie sprawdzanie, które nie jest skuteczne
- trudności w rozumieniu logiki lub języka matematycznego
- bezrefleksyjne, schematyczne powtarzanie liczby, symbolu (lub procesu), który był użyty w poprzednim obliczaniu lub w poprzedniej części operacji
- dziwaczne błędy; np. pisanie liczb (symboli), które wydają się pochodzić znikąd
- liczenie na palcach
- trudności w uczeniu się tabliczki mnożenia
- trudności w zapamiętaniu liczb
- trudności w planowaniu, organizowaniu i kontynuowaniu matematycznych procesów (rozwiązywaniu zadań)
- trudności w czytaniu mapy
- trudności w uczeniu się podstawowych operacji i zastosowaniu ich poza lekcją matematyki; np. obliczanie długości, ilości
- trudności w rozumieniu i używaniu informacji statystycznych

- częste naciskanie złych przycisków w kalkulatorze
- połączone trudności w podzielności uwagi i przetwarzaniu informacji
- awersja lub strach przed matematyką
- awersja do gier, które wiążą się z cyframi lub przestrzennym kojarzeniem; (np. domino, warcaby, szachy)

3. SYMPTOMY TRUDNOŚCI w nauce matematyki przy dysleksji

- gubienie liter, cyfr, niedokończenie wyrazów,
- trudności w zapisie liczb wielocyfrowych i liczb z dużą ilością zer,
- problemy z przecinkiem (liczby dziesiętne)
- wydłużony czas pracy podczas rozwiązywania zadań, pomimo poprawności rachunkowej
- trudności z zadaniami dotyczącymi czasu
- trudności z analizą i zrozumieniem treści zadania tekstowego
- błędy nieuwagi

4. JAK MOŻEMY POMÓC dziecku ze specyficznymi trudnościami w nauce matematyki?

- ukształtowanie psychicznej dojrzałości do uczenia się matematyki
- zrekonstruowanie od podstaw całego systemu wiadomości i umiejętności matematycznych dziecka do poziomu wymaganego w klasie, do której uczęszcza
- trójtorowe oddziaływanie terapeutyczne: terapeuta, nauczyciel, rodzic
- indywidualizacja pracy czyli dostosowanie form, metod i treści do konkretnego dziecka
- polimodalne oddziaływanie czyli angażowanie zaburzonych i prawidłowych funkcji i umiejętności
- wczesne oddziaływania terapeutyczne
- oddziaływania psychoterapeutyczne
- stawianie wymagań na miarę sfery najbliższego rozwoju
- kompleksowa opieka wychowawcza (poczucie bezpieczeństwa) i stałej współpracy z rodzicami
- akceptacja dziecka i prawidłowa relacja emocjonalna
- celem terapii jest wdrażanie dziecka do wymagań stawianych przez szkołę, zwiększanie jego możliwości i pomniejszanie ograniczeń
- umożliwienie dziecku przeżycia sukcesu w zakresie matematyki

Uwaga:

Dłużej trwające niepowodzenia powodują obniżenie samooceny, a także kształtują lękową postawę wobec zadań. **Sukces przeżyty w gronie rówieśników i w obecności nauczyciela spowoduje, że dziecko uwierzy we własne możliwości i nabierze przekonania, że nie wszystko zostało zaprzepaszczone.**

5. Wskazania dla nauczyciela:

- jasne i wyraźne formułowanie poleceń
- tworzenie środowiska, w którym popełnianie pomyłek jest naturalnym składnikiem procesu uczenia się

- dostosowanie poziomu wymagań do możliwości dziecka (strefa najbliższego rozwoju), ale współpraca dostosowana do jego poziomu rozwoju intelektualnego
- skupianie się na pozytywach, podkreślanie czego dziecko już się nauczyło
- zachęcanie do samodzielności
- słuchanie opisu trudności z czytaniem ucznia (niech sam opowie, co mu sprawia trudność)
- pomoc w wyznajdowaniu ważniejszych fragmentów czytanego tekstu.
- stosowanie obrazków, wykresów itp.
- stosowanie odpowiedniego koloru papieru i „przyjaznej” czcionki np. niebieska Arial, Comis Sans i Tahoma
- powiększanie tekstu
- uczenie dzieci robienia notatek
- na sprawdzianach:
  - zwiększenie odstępów między kolejnymi zadaniami
  - zastosowanie czytelnych tekstów zadań
  - umożliwienie korzystania z dużej liczby kartek w kratkę, flamastrów, całych kompletów linijek i ekierok; z własnych metod rozwiązywania zadań
  - zaliczanie wyników zrobionych w pamięci
  - przeanalizowanie błędów popełnianych przez ucznia, aby odkryć sposób rozumowania
- w miarę możliwości wydłużanie czasu pracy podczas sprawdzianów, prac klasowych, a jeśli nie jest to możliwe z powodów organizacyjnych, należy zmniejszyć uczniom ze specyficznymi trudnościami w nauce ilość zadań, które podlegają ocenie
- dzielenie pracy do zaliczenia na mniejsze części, etapy, umożliwienie zaliczania niektórych partii materiału poprzez odpowiedzi ustne,
- skracanie wydawanych poleceń, powtarzanie ich
- wskazane jest przekazywanie i utrwalanie treści edukacyjnych w sposób polisensoryczny, z wykorzystaniem metod uczenia się, w których istotne jest połączenie wszystkich trzech kanałów odbioru informacji: wzrokowego, słuchowego i ruchowego,
- sprawdzenie czy dziecko zapisało pracę domową i czy zrobiło to w sposób poprawny
- w uzasadnionych przypadkach (np. ograniczenia czasowe, złożone wyrażenia arytmetyczne) pozwolenie na korzystanie z kalkulatora
- stwarzanie okazji do praktycznych ćwiczeń w szacowaniu (długości, wysokości, odległości, powierzchni, czasu)
- wykorzystywanie w pracy z dziećmi pomocy wizualnych (tabliczka mnożenia, tablice ze wzorami operacji i ich znakami oraz określeniami elementów działań: np. składnik, iloczyn, itp.)
- stosowanie komunikatów werbalnych i wyjaśnień w celu zrozumienia języka matematycznego oraz zachęcanie do „głośnego myślenia” w trakcie rozwiązywania problemów,
- pozwolenie na wykonanie zadania wybranym przez ucznia sposobem i unikanie oceny stosowanej metody dopóki sam z niej nie zrezygnuje
- uczenie planowania i działania według planu
- odwoływanie się do konkretnych modeli, rysunków
- przedstawianie zadań poprzez graficzne obrazowanie ich treści
- odpytywanie częściej i z mniejszej partii materiału

- pomoc w odczytywaniu dłuższych poleceń, upewnienie się czy uczeń dobrze je zrozumiał, udzielenie dodatkowych wyjaśnień, jeśli zaistnieje taka potrzeba
- nagradzanie za wytrwałość i cierpliwość w korygowaniu błędów

VII. FIZYKA

1. SYMPTOMY ZABURZEŃ:

- nieprawidłowe odczytywanie treści zadań tekstowych
- niepełne rozumienie treści zadań, poleceń
- trudności z wykonywaniem obliczeń w pamięci bez widzenia działania
- problemy z zapamiętywaniem reguł, zasad, wzorów,
- problemy z rozpoznawaniem skrótów, z zapamiętywaniem i odtwarzaniem wzorów z pamięci
- problemy z opanowaniem terminologii
- błędne zapisywanie i odczytywanie liczb wielocyfrowych
- przestawianie cyfr w liczbach wielocyfrowych
- nieprawidłowa organizacja przestrzenna zapisu działań,
- mylenie znaków działań
- nieprawidłowe wykonywanie wykresów, tabel
- nieprawidłowe odczytywanie danych
- niski poziom graficzny rysunków, wykresów
- trudności z zadaniami angażującymi wyobraźnię przestrzenną
- mylenie indeksu górnego z indeksem dolnym
- problemy z rozumieniem pojęć związanych z miarą, przestrzenią, kierunkami, czasem
- trudności z rozumieniem relacji i zależności między jednostkami miar

2. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- naukę definicji, reguł, wzorów, symboli rozłożyć w czasie, często przypominać i utrvalać
- przygotować ucznia do odpowiedzi wcześniejszą zapowiedzią, że uczeń może być pytany lub, że będzie pytany
- w trakcie dyktowania zadań, poleceń tekstowych sprawdzić czy uczeń prawidłowo zapisał treść zadania lub polecenia i wie, co ma zrobić
- w trakcie rozwiązywania zadań tekstowych sprawdzić czy uczeń przeczytał treść zadania i prawidłowo ją zrozumiał - w razie potrzeby udzielić dodatkowych wskazówek
- w czasie sprawdzianów, klasówek zwiększyć ilość czasu na rozwiązywanie zadań
- uwzględniać trudności związane z myleniem znaków działań, przestawianiem cyfr, zapisywanie i przekształcaniem wzorów
- oceniać tok rozumowania nawet w sytuacji, gdy wynik ostateczny jest błędny
  - uwzględniamy, że błędny wynik może być efektem pomyłki rachunkowej
- oceniać dobrze jeśli uczeń podaje prawidłowy wynik, choć strategia dojścia do niego jest niezbyt jasna

Uwaga: uczniowie dyslektyczni często prezentują styl dochodzenia do rozwiązania niedostępny innym osobom

VIII. HISTORIA I WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

1. SYMPTOMY ZABURZEŃ:

Uczeń ma trudności w:

- orientacji w czasie (chronologia, daty)
- zapisywaniu dat (przestawienie cyfr) oraz umieszczaniu dat na osi czasu
- zapamiętaniu dat i faktów historycznych, nazwisk, pojęć, nazw miejscowości
- wiązaniu i porządkowaniu wydarzeń, informacji, procesów historycznych
- czytaniu, rysowaniu i orientacji na mapie historycznej i w terenie
- organizacji przestrzennej schematów i rysunków
- zachowaniu chronologii zdarzeń, związków przyczynowo - skutkowych
- wyszukiwaniu i wyodrębnianiu najważniejszych treści historycznych
- formułowaniu wniosków
- czytaniu i rozumieniu trudnych tekstów źródłowych (szczególnie tych napisanych nietypową czcionką)
- redagowaniu zwięzłych notatek

3. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- wykorzystywanie na lekcji różnorodnych pomocy dydaktycznych (ilustracji, map, tekstów źródłowych, diagramów, wykresów, osi czasu...), uzupełnianie lekcji ciekawymi filmami historycznymi, ilustracjami, obrazami związanymi z wydarzeniami historycznymi oraz ważnymi postaciami np. portrety władców, wycinki prasowe...
- stosowanie różnorodnych form pracy: wycieczki i lekcje muzealne, spotkania z twórcami ludowymi, ludźmi zasłużonymi dla regionu, uczestnikami ciekawych wydarzeń, kustoszami
- wprowadzanie aktywnych metod nauczania angażujących jak najwięcej zmysłów (ruch, dotyk, wzrok, słuch)
- zezwalanie na zastąpienie liczb rzymskich arabskimi, ale dążąc do tego, aby uczeń je utrwalił
- częsta praca na osi czasu ułatwiająca poruszanie się po poszczególnych epokach i chronologiczne ich porządkowanie
- stosowanie metody uwspółcześniania wiadomości (nauczyciel wskazuje uczniom przykłady znane im z życia, których początki mają źródło w historii)
- stosowanie metody streszczenia tematów (uczeń dostaje kartkę z syntezą materiału, zawierającą najistotniejsze informacje, które powinien znać)
- odczytywanie mapy wspólnie z uczniem, rysowanie mazakiem ścieralnym na zafoliowanych mapach, składanie map pociętych na części
- uczenie orientacji w przestrzeni, sporządzanie wykresów, diagramów, tabel
- prowadzenie przez dzieci kalendarzy wydarzeń historycznych
- stosowanie mnemotechnicznych technik ułatwiających zapamiętywanie
- uwzględnianie trudności z zapamiętywaniem pojęć, nazwisk, dat, wydarzeń historycznych
- skracanie uczniowi tekstów do nauki przez wskazanie najistotniejszych informacji do opanowania (zaznaczenie w podręczniku ważnych fragmentów)
- wydłużenie czasu na wypowiedź ustną, pomaganie podczas wypowiedzi w doborze słownictwa, naprowadzanie poprzez pytania pomocnicze

- odpytywanie częściami materiału wcześniej podzielonego na fragmenty i omówionego z uczniem
- zwiększenie ilości czasu przeznaczanego na wykonanie prac pisemnych
- zwiększenie ilości czasu przeznaczanego na przygotowanie się z danego materiału podzielonego na części, który uczeń zalicza partiami
- umożliwienie uczniowi dokończenie pracy pisemnej wypowiedzią ustną ze względu na bardzo wolne tempo pisania
- umożliwienie uczniowi wyboru formy sprawdzenia jego wiadomości np. poprzez zamianę formy pisemnej na ustną
- dyskretne wspomaganie ucznia poprzez podejście do niego i odczytanie poleceń, które są dla niego niezrozumiałe ze względu na skupienie się na technicznej stronie czytania
- uwzględnianie trudności w rozumieniu treści, szczególnie podczas samodzielnej pracy z tekstem
- przygotowanie sprawdzianów napisanych większą czcionką np. Arial, Comic Sans
- dostosowanie poziomu trudności zadań szkolnych i domowych do możliwości ucznia

IX. GEOGRAFIA

1. SYMPTOMY ZABURZEŃ:

- trudności w czytaniu mapy geograficznej oraz posługiwaniem się mapą i skalą
- trudności w rysowaniu mapy – w prawidłowym odtworzeniu wzoru mapy, zachowaniu wzajemnego położenia poszczególnych elementów, rozplanowaniu pracy na kartce, zachowaniu odpowiedniej proporcji np. długości rzek, odległości między punktami na mapie
- problemy z orientacją w przestrzeni - błędne wskazywanie kierunków na mapie, trudności w obliczaniu położenia geograficznego, kąta padania słońca...
- problemy z orientacją w czasie – błędne obliczanie stref czasowych
- trudności z zapisywaniem jednostek i obliczaniem współrzędnych geograficznych
- kłopoty z opanowaniem terminologii, nazw geograficznych oraz zapamiętaniem i rozumieniem pojęć geograficznych

2. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- uwzględnianie trudności z zapamiętywaniem pojęć, nazw, określeń geograficznych
- stosowanie podczas uczenia technik skojarzeniowych ułatwiających zapamiętywanie
- stosowanie zróżnicowanej formy sprawdzania wiadomości i umiejętności tak, by ograniczyć ocenianie na podstawie pisemnych odpowiedzi ucznia
- umożliwienie uczniowi korzystania z różnych pomocy dydaktycznych
- niewywoływanie ucznia do mapy bez zapowiedzi, naprowadzanie i ukierunkowywanie ucznia w odszukiwaniu obiektów, rzek, miast, wskazane odczytywanie mapy razem z uczniem
- stosowanie przejrzystych map, składanie map pociętych na części, rysowanie mazakiem ścieralnym na zafoliowanych mapach
- uczenie orientacji w przestrzeni
- odpytywanie ustne ucznia, ale bez pokazywania na mapie i wskazywania kierunków świata
- pomaganie uczniowi korzystającemu z mapy konturowej, powiększenie formatu mapy A3

- niewymaganie od ucznia znalezienia z pamięci konkretnego punktu na mapie bez wcześniejszego omawiania jego lokalizacji
- ograniczenie zadania do kolorowania mapy według legendy
- łagodniejsze ocenianie mapek, wykresów, rysunków, które są mniej przejrzyste i mniej starannie wykonane

X. EDUKACJA PRZYRODNICZA (przyroda, biologia)

1. SYMPTOMY ZABURZEŃ:

Uczeń przejawia trudności z:

- zaobserwowaniem zmian zachodzących w przyrodzie w różnych porach roku
- myleniem kierunków świata - trudności z ich wskazaniem i zapamiętaniem
- nazywaniem roślin i zwierząt żyjących w poznanych ekosystemach
- zapamiętaniem dni tygodnia, pór roku, nazw miesięcy, nazw planet itp.
- orientacją na mapie
- określaniem stron ciała
- myleniem znaków topograficznych
- odczytaniem danych z tabel, wykresów, rozumieniu instrukcji, objaśnień
- formułowaniem i zapisywaniem wniosków z przeprowadzonych badań, eksperymentów
- wyrażaniem jasnych wypowiedzi na temat przeczytanego tekstu
- wykorzystaniem zdobytej wiedzy w praktyce
- organizacją przestrzenną schematów i rysunków
- czytaniem i rysowaniem map
- zapamiętywaniem nazw geograficznych (miast, rzek, gór itp.)
- opanowaniem terminologii (dłuższe nazwy, nazwy łacińskie)
- organizacją przestrzenną schematów i rysunków
- zapisem i zapamiętaniem łańcuchów reakcji biochemicznych

2. DOSTOSOWANIE WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- W miarę możliwości udostępnianie bezpośredniego kontaktu ze środowiskiem przyrodniczym poprzez poznawanie najbliższego otoczenia, rozpoznawanie roślin i zwierząt żyjących w poszczególnych ekosystemach (łąka, las, ogród, park)
- obserwacja zjawisk atmosferycznych (nazywanie ich), wycieczki edukacyjno-przyrodnicze
- uznawanie trudności z chronologicznym powtarzaniem dni tygodnia i nazw miesięcy
- stosowanie poznanych pojęć w mowie biernej - dziecko wskazuje np.: zwierzęta, rośliny, pory roku na ilustracji
- stosowanie metod obserwacyjnych, badawczych, wykonywanie prostych doświadczeń, badań
- rozwijanie zainteresowań przyrodniczych, poprzez: uprawę roślin, hodowlę zwierząt, kąciki przyrody, a także oglądanie krótkich filmów dotyczących eksperymentów
- wykonywanie zielników z poznanych ekosystemów lub związanych z daną porą roku
- zachęcanie uczniów do prowadzenia dziennika obserwacji w postaci np. zdjęć, rysunków

- stosowanie zasad stopniowania trudności: od przyrody najbliższego otoczenia do coraz dalszych regionów Polski.
- przy sprawdzaniu pojęć, definicji wskazane jest stosowanie dodatkowych pytań, skojarzeń, pomocy (karty i plansze edukacyjne, puzzle)
- unikanie wywoływania ucznia do mapy
- wydłużanie czasu na opanowanie podstawowej wiedzy, zawartej w programie nauczania
- podczas prowadzonych zajęć wskazane jest wykorzystywanie tablic edukacyjnych, rekwizytów przyrodniczych, filmów przyrodniczych, przeźroczy, prezentacji multimedialnych, doświadczeń i eksperymentów
- zapoznanie uczniów z zawodami związanymi z grupą człowiek - przyroda i omówienie ich (zobrazowanie, filmy, fotografie itp.)
- w przypadku trudności związanych z pisaniem prac, oceniać na podstawie wypowiedzi ustnych lub pozwolić na korzystanie z komputera
- łagodniej oceniać wykonanie map, wykresów, rysunków, które są mniej przejrzyste i mniej starannie wykonane
- nie należy porównywać z innymi uczniami, krytykować, osądzać
- wspierać i bazować na mocnych stronach dziecka
- mieć na uwadze zasadę stopniowania trudności oraz „od bliższego do dalszego”, czyli obserwacji i opisu od najbliższego otoczenia poprzez przyrodę Polski do całego świata
- nie wykorzystywać map konturowych
- w przypadku nasilonych trudności w pisaniu umożliwić uczniowi korzystanie z komputera lub ustne zaliczanie sprawdzianów
- uprzedzać ucznia, że będzie zapraszany do odpowiedzi ustnej
- podczas odpowiedzi pomagać w doborze słownictwa, zadawać pytania pomocnicze naprowadzające na dany temat
- sprawdziany dostosowywać do możliwości ucznia
- podczas sprawdzianów, kartkówek przygotowanie większej liczby zadań łatwiejszych niż trudniejszych
- stosowanie różnych metod rozwiązania zadania (rozsypanki zdaniowe, teksty z lukami, rysunki i fotografie pomocnicze)
- przeprowadzanie sprawdzianów ustnych
- stosowanie różnorodnych form oceniania (np. pochwały, plusy, oceny cyfrowe)
- uznawanie pomyłek związanych z orientacją przestrzenną: mylenie kierunków na mapie, współrzędnych geograficznych i stref czasowych
- nieocenianie prac pod względem estetyki i czytelności pisma;
- systematyczne i bieżące ocenianie prac domowych

XI. CHEMIA

1. SYMPTOMY ZABURZEŃ:

- trudności z opanowaniem terminologii chemicznej (nazw, symboli pierwiastków i związków chemicznych)
- mylenie pojęć
- trudności z zapamiętywaniem wzorów, reakcji chemicznych, danych zorganizowanych przestrzennie (np. tablica Mendelejewa)
- kłopoty w rozwiązywaniu zadań

- niewłaściwe stosowanie dużych i małych liter w zapisie jednostek, symboli, wzorów chemicznych
- mylenie indeksów górnych i dolnych
- trudności z rysowaniem wzorów strukturalnych, nieprawidłowe zapisywanie łańcuchów reakcji chemicznych
- problem z zapamiętywaniem trudnych pojęć, co może powodować zniekształcanie, przekręcanie nazw
- trudności w zapisywaniu reakcji chemicznych i wzorów oznaczają, że uczeń może przestawiać cyfry i znaki lub pomijać niektóre znaki
- trudności ze zrozumieniem treści dłuższego zadania tekstowego.

2. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- używanie uproszczonej tablicy Mendelejewa (nazwa, symbol, masa, liczba atomowa)
- unikanie stosowania nazw potocznych
- dzielenie materiału na mniejsze partie, wyznaczanie czasu na ich opanowanie i odpytanie
- rozłożenie w czasie nauki symboli chemicznych, definicji, reguł
- częściej powtarzać i utralać materiał
- podczas uczenia stosować techniki skojarzeniowe ułatwiające zapamiętywanie
- wprowadzanie w nauczaniu metod aktywnych, angażujących jak najwięcej zmysłów (ruch, dotyk, wzrok, słuch)
- używanie wielu pomocy dydaktycznych, urozmaicanie procesu nauczania
- korzystanie z modeli związków chemicznych, tablicy pierwiastków chemicznych, kalkulatora podczas odpowiedzi, kartkówek, sprawdzianów
- obrazowanie pojęć przykładami, zjawiskami z życia codziennego
- unikanie trudnych czy bardzo abstrakcyjnych pojęć, częste odwoływanie się do konkretnego, przykładu
- podawanie poleceń w prostszej formie
- pomaganie w rozwiązywaniu zdań tekstowych poprzez zadawanie naprowadzających pytań
- unikanie pytań problemowych, przekrojowych
- ocenianie głównie za rozumienie pojęć i umiejętność ich objaśniania, zasad pisowni wzorów, związków chemicznych a nie umiejętności ich stosowania, uwzględnianie trudności z zapamiętywaniem nazw, nazwisk, dat
- zróżnicowanie form sprawdzania wiadomości i umiejętności tak, by ograniczyć ocenianie na podstawie pisemnych odpowiedzi ucznia
- sprawdzać wiedzę i umiejętności głównie w formie ustnej i oceniać przede wszystkim za prawidłowy tok myślenia
- w czasie odpowiedzi ustnych dyskretnie wspomagać, dawać więcej czasu na przypomnienie, wydobyć z pamięci nazw, terminów, dyskretnie naprowadzać
- posadzenie ucznia w klasie w miejscu, w którym możliwe będzie zwiększenie jego koncentracji uwagi, bezpośrednia kontrola nauczyciela, a bliskość tablicy pozwoli zmniejszyć ilość błędów przy przepisywaniu
- umożliwianie uczniowi poprawianie ocen z prac pisemnych na dodatkowych zajęciach,
- wydłużanie czasu na odpowiedź i prace pisemne, a jeżeli to niemożliwe, ograniczenie liczby zadań w pracy klasowej.

XII. INFORMATYKA

1. SYMPTOMY ZABURZEŃ:

- trudności z rysowaniem w programach graficznych
- obniżony poziom wykonania prac graficznych
- mylenie stron prawa-lewa, góra-dół
- nieprawidłowe odczytywanie i rozumienie treści zadań, poleceń
- problemy z opanowaniem terminologii
- błędne zapisywanie i odczytywanie liczb
- trudności z prawidłowym wyszukiwaniem potrzebnych informacji

2. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAN EDUKACYJNYCH:

- częste odwoływanie się do konkretnego (np. graficzne przedstawianie treści zadań), szerokie stosowanie zasady pogłębienia
- omawianie niewielkich partii materiału i o mniejszym stopniu trudności
- podawanie poleceń w prostszej formie np. dzielenie złożonych treści na krótsze, bardziej zrozumiałe
- wydłużanie czasu na wykonanie zadania
- dawać więcej czasu na opanowanie danej umiejętności, cierpliwie udzielać instruktażu
- nie krytykować, nie oceniać negatywnie za jego trudności
- podczas oceniania brać przede wszystkim pod uwagę stosunek ucznia do przedmiotu - jego chęci, wysiłek, przygotowanie do zajęć w materiałach, niezbędne pomoce
- podchodzenie do ucznia w trakcie samodzielnej pracy w razie potrzeby udzielenie pomocy, wyjaśnienia, mobilizowanie do wysiłku i ukończenia zadania
- zadawanie do domu tyle, ile uczniów jest w stanie samodzielnie wykonać
- potrzeba większej ilości czasu i powtórzeń dla przyswojenia danej partii materiału
- zawsze uwzględniać trudności uczniów

XIII. EDUKACJA PLASTYCZNA

1. SYMPTOMY ZABURZEŃ:

- niewielkie zdolności manualne
- ujawnia niechęć do rysowania
- wykazuje trudności w odwzorowaniu prostych figur, kształtów, szczególnie z pamięci i według wzoru
- przejawia problemy z zaplanowaniem poszczególnych elementów na kartce, myli kierunki w rysunkach
- w pracach występuje zakłócenie stosunków przestrzennych, trudności w rozplanowaniu elementów rysunku na kartce
- prace plastyczne są ubogie w treść (mało elementów)
- rysunki są szablonowe, uproszczone i kanciaste, zawierają mało szczegółów, przeważają linie proste
- zbyt mały lub zbyt silny nacisk ołówka lub innego narzędzia kreślarskiego
- występują trudności w swobodnym i elastycznym przechodzeniu z ruchu do ruchu
- widoczny jest brak umiejętności zaplanowania własnej pracy

- uczeń niezręcznie wycina, szarpie papier, prace plastyczne robią wrażenie niedbale wykonywanych, zazwyczaj są poplamione, podarte, pogniecione

2. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- okazywanie cierpliwości w stosunku do ucznia
- stosować częste wzmocnienia pozytywne, chwalić, zauważać ciężką pracę
- angażować ucznia do podejmowania aktywności plastycznej
- możliwość pozostawienia uczniowi wykonania pracy wybraną techniką plastyczną
- dołożyć starań aby uczeń doprowadził rozpoczętą pracę plastyczną do końca
- jeżeli uczeń ma problem z wyborem tematu pracy, należy mu pomóc wybrać, zasugerować, co mógłby narysować/malować/ulepić itd.
- przypominanie uczniowi kolejności wykonywania poszczególnych etapów w zadaniach plastycznych
- wyrażać zrozumienie i uznanie dla wysiłków podejmowanych przez uczniów
- unikać krytyki, szczególnie w niezręczności ruchów, powolnego tempa pracy ucznia
- dokładnie objaśniać wykonanie pracy, przedstawianie przykładów prac w danej technice
- zachęcanie ucznia do wykonywania prac plastycznych
- nie zwalniać z zajęć i nie dopuszczać do sytuacji, w której uczeń nic nie robi na lekcji
- w razie potrzeby udzielenia pomocy w rysunku, ukierunkowanie w działaniu
- pamiętanie o zachowaniu porządku na stanowisku pracy
- zapoznanie uczniów z zawodami związanymi z działalnością artystyczną i omówienie ich (zobrazowanie, filmy, fotografie itp.)
- zwracanie większej uwagi na wysiłek włożony w wykonanie ćwiczenia, aniżeli estetykę wykonania pracy plastycznej
- ocenianie przede wszystkim stosunku ucznia do przedmiotu, jego chęci, przygotowania do zajęć
- zaangażowanie w realizację ćwiczeń plastycznych, uczestnictwo w życiu kulturalnym szkoły, regionu (np. udział w imprezach artystycznych, wystawach itp.)

XIV. EDUKACJA TECHNICZNA

1. SYMPTOMY ZABURZEŃ:

Uczeń ma problemy z:

- zaplanowaniem swojej pracy (ustalenie kolejnych kroków, zaaranżowanie miejsca na biurku)
- przygotowaniem projektu swojej pracy technicznej
- odczytaniem i wykonaniem pracy według instrukcji
- zachowaniem prawidłowych proporcji i kształtów
- poziomem graficznym pisma (często jak w odbiciu lustrzanym)
- wykonywaniem robótek ręcznych, kreśleniu, lepieniu, malowaniu, wydzieraniu czy sznurowaniu, wykonaniu modeli
- dopasowaniem odpowiednich materiałów do wykonywanej pracy technicznej
- dokładnym i estetycznym wykonaniem pracy
- zainteresowaniem wykonaniem zadania

- opanowaniu zasad ruchu drogowego

2. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- Wydłużać czas na wykonanie pracy technicznej i zachęcać do jej wykonania
- zadanie dostosować do możliwości percepcyjnych ucznia, np. może on tworzyć prace w większym formacie
- upewnienie się czy uczeń z zaburzoną orientacją ciała i przestrzeni rozumie pojęcia prawej i lewej strony
- chwalić za każdą wykonaną pracę i jej ukończenie
- doceniać zachowany porządek na miejscu pracy
- nie wyręczać w pracach technicznych ale pomagać, jeżeli sytuacja tego wymaga
- doceniać samodzielność i wysiłek, jaki uczeń wkłada w wykonanie zadania
- dokonać dokładnego objaśnienia polecenia i dokonywania pokazu
- zapoznanie ucznia z przybarami, narzędziami używanymi w zadaniach technicznych i omówienie do czego służą
- zaliczanie pracy, jeśli uczeń odwzorował rysunek w odbiciu lustrzanym
- uznawanie pracy, jeśli uczeń ma trudności z estetyką, kształtem wykonywanych robótek ręcznych, kreśleniem, lepieniem
- uznawanie trudności w wykonaniu modeli
- uznawanie faktu, iż uczeń ma trudności z właściwą organizacją i planowaniem swej pracy
- liberalnie traktowanie ucznia, który ma problemy z estetyką pisma, podczas oceny zadania związanego z pismem technicznym
- zaliczanie pracy, jeśli uczeń odwzorował rysunek w odbiciu lustrzanym

XV. EDUKACJA MUZYCZNA

1. SYMPTOMY ZABURZEŃ:

Uczeń przejawia trudności w:

- zapamiętywaniu i powtarzaniu melodii
- popełnia błędy w zapisywaniu i odczytywaniu nut
- problemem stają się: odtwarzanie struktur rytmicznych słyszanych utworów muzycznych (poprzez klaskanie, tupanie, wystukiwanie itp.)
- skoordynowanie ciała z melodią słyszanych piosenek
- problem z zapamiętaniem instrumentów muzycznych i nazwaniem ich
- niechęć do występów zarówno przed klasą, jak i na apelach szkolnych
- wolne przyswajanie nowych zagadnień teoretycznych i uczenie się utworów muzycznych na pamięć
- niechęć do grania na instrumencie
- błędne kojarzenie wysokości dźwięku z jego położeniem na linii
- błędne zapisywanie usłyszanego fragmentu melodii

2. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- Nie należy zmuszać ucznia do śpiewania utworów, które sprawiają mu trudności (szczególnie na forum klasy)

- stosować możliwości wyboru łatwiejszego utworu muzycznego
- umożliwić wykonanie piosenki np. z podkładem muzycznym, co pomoże zachować linie melodyczną
- pozwalać na korzystanie ze śpiewników, zapisów nutowych
- podczas nauki piosenek, wyświetlanie tekstu na np. tablicy interaktywnej dla całej klasy
- umożliwienie śpiewania w duecie, trio, większych układach czy zespole szkolnym
- odpytywanie ucznia ze znajomości tekstu utworu
- stosować ćwiczenia nastawione na synchronizację ruchu z muzyką (np. wyklaskiwanie rytmu)
- granie prostych melodii na dzwoneczkach chromatycznych
- łączenie piosenek z tańcem i zabawami ruchowymi
- stosować rapowanie - ułatwia naukę tekstu
- ograniczyć wymagania dotyczące opanowania terminologii i słownictwa muzycznego
- nie obniżać oceny za zniekształcenie słownictwa i stosowanie przez ucznia różnych form samopomocy (liczenie, stukanie)
- dostosować ilość zadań pisemnych do tempa pisania również w zakresie kaligrafii muzycznej
- w tekście i w nutach stosować wyróżniki, np. wytłuszczenie czy kolor (kolor wstępnie można uzgodnić z uczniem)
- nagrywać lekcje i występy, aby następnie dziecko mogło obserwować własne zachowanie i ruchy ciała oraz je analizować i doskonalić
- stworzenie okazji do częstego kontaktu ucznia z instrumentami perkusyjnymi, słuchania muzyki
- uprzedzenie ucznia, że będzie pytany danego dnia i pozostawienie do decyzji ucznia, tego czy odpowie na forum klasy, czy tylko przy nauczycielu
- zezwalanie uczniowi na wykonywanie utworów z podkładem muzycznym (np. własne wcześniejsze nagranie, ścieżka dźwiękowa) i synchronizacją ruchu (np. wyklaskiwanie)
- ocenianie osiągnięć ucznia według jego aktualnych możliwości, zaangażowania, motywacji i wysiłku włożonego w pracę
- udzielanie pochwały po każdej poprawnej odpowiedzi, natomiast unikać stawiania ocen za odpowiedzi słabe i nie na temat

XVI. WYCHOWANIE FIZYCZNE

1. SYMPTOMY ZABURZEŃ:

- zaburzenia orientacji przestrzennej i lateralizacji ograniczają wyobraźnię przestrzenną, powodują trudności w orientacji w schemacie ciała, odróżnianiu stron, kierunków, odróżnianiu pojęć [górze - dół], [wyżej - niżej], [w prawo - w lewo]
- zaburzenia percepcji słuchowej powodują słabe rozumienie poleceń, które docierają do ucznia zniekształcone, są odpowiedzialne za problemy z zapamiętywaniem dłuższych sekwencji ruchu, np.: układów gimnastycznych, tanecznych
- zaburzenia analizatora kinestetyczno – ruchowego wpływają na koordynację ruchową powodując nieudolność w grach i zabawach, wolne tempo wykonywania czynności manualnych, tendencję do potykania się i przewracania, trudności te występują często podczas nauki jazdy na rowerze, łyżwach, deskorolce, w trakcie biegania, rzucania i łapania

- niezręczność podczas gier, zabaw ruchowych (rzucanie, chwytanie, wiosłowanie, pływanie, koszykówka, siatkówka, tenis)
- kłopoty z wykonaniem ćwiczeń równoważnych, gimnastycznych również na i z użyciem przyrządów: np. skok w dal, skok wzwyż, rzut w dal, skoki przez przeszkody, ćwiczenia równoważne
- trudności w prawidłowym odczytywaniu, rozumieniu instrukcji ćwiczeń - mogą być spowodowane słabą orientacją w schemacie ciała i przestrzeni, niepełnym rozumieniem treści instrukcji

2. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- zawsze uwzględniać trudności ucznia
- w miarę możliwości pomagać, wspierać, dodatkowo udzielać instrukcji, naprowadzać, pokazywać na przykładzie
- dzielić zadania (ćwiczenia) na etapy, sekwencje ruchowe - zachęcać do nauki małymi krokami
- nie zmuszać do wykonywania ćwiczeń, zadań, gier, które szczególnie sprawiają trudność uczniowi. Zastąpić je tymi, w których uczeń czuje się dobrze do czasu opanowania przez ucznia wymaganych czynności
- uwzględniać dłuższy czas na wyuczenie się i opanowanie danych umiejętności
- nie oceniać, nie krytykować ucznia za jego trudności w opanowaniu danej umiejętności
- podczas oceniania zawsze należy brać pod uwagę przede wszystkim stosunek ucznia do przedmiotu, jego chęci, wysiłek, przygotowanie do zajęć
- stwarzać sytuacje i włączać do rywalizacji ucznia tam, gdzie będzie miał większe szanse wykazać się, osiągnąć sukces
- zachęcanie do stosowania ćwiczeń orientacyjno – porządkowych doskonalących umiejętność odróżniania stron i kierunków, możliwe jest stosowanie względem ucznia pomocnych znaków umownych
- należy stosować krótkie i konkretne polecenia, metody ułatwiające koncentrację i zapamiętywanie oraz wydłużać czas poświęcony na naukę nowych elementów.
- stopniowe osvajanie z wysokościami, stosowanie ćwiczeń rozwijających tzw. czucie przyboru, ćwiczeń naprzemianstronnych w celu długofalowej poprawy koordynacji oraz upewnianie się przed rozpoczęciem ćwiczenia czy uczeń zastosuje prawidłowy kierunek, rękę czy nogę

Uwaga: należy zawsze reagować na niewłaściwe zachowanie innych uczniów.

XVII.RELIGIA

I. SYMPTOMY ZABURZEŃ:

Uczeń ma trudności:

- w przyswajaniu wiedzy przekazywanej metodą werbalną - wykład, rozmowa
- z orientacją w czasie - chronologia, zapamiętywaniem dat, wydarzeń, nazwisk, pojęć
- z zapamiętywaniem, rozumieniem złożonych poleceń podawanych ustnie
- w samodzielnym wypowiedzianiu się (uboższe słownictwo), formułowaniu wniosków i sądów
- z pokonywaniem nieśmiałości związanej z wypowiedzianiem się na forum klasy

- z opanowaniem techniki głośnego czytania: brak płynności, wolne tempo
- z rozumieniem treści poleceń, tekstów, zdawaniem sprawy z treści tekstu po jednorazowym cichym przeczytaniu, odszukiwaniu fragmentów na określony temat
- z poprawnym pisaniem: błędy ortograficzne, pomijanie/dodawanie liter lub sylab, zamiana liter
- z redagowaniem wypowiedzi pisemnych na określony temat
- z wolnym tempem pisania, męczliwością ręki piszącej, nieczytelnym pismem

II. SPOSOBY DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH:

- wykorzystywanie aktywnych metod nauczania ułatwiających przyswajanie materiału, korzystanie z różnorodnych pomocy dydaktycznych (plansze, zdjęcia, filmy)
- w czasie odpowiedzi ustnych udzielanie wsparcia poprzez stosowanie pytań pomocniczych i ukierunkowujących tok myślenia
- niewymaganie, aby uczeń czytał głośno tekst na forum klasy
- wyznaczanie większej ilości czasu na czytanie tekstów, poleceń, szczególnie podczas samodzielnej pracy, sprawdzianów, w miarę potrzeby pomagać w ich odczytaniu
- przygotowywanie sprawdzianów, kartkówek w formie testów z odpowiedziami do wyboru
- nieobniżanie ocen z powodu błędów w pisowni lub niskiego poziomu graficznego pisma, w przypadku niemożności odczytania pisma należy poprosić ucznia o odczytanie lub odpytać z danej wiedzy
- dostrzeganie i nagradzanie nie tylko ewidentnych sukcesów ucznia, ale również drobnych osiągnięć, aktywności i wysiłku włożonego w wykonanie zadań na lekcji i w domu

XVIII. WYBRANE METODY TERAPEUTYCZNE stosowane w pracy z dzieckiem/ucznem ze specyficznymi trudnościami w nauce – WSPOMAGAJĄCE PRACĘ UCZNIĄ.

- 1) **Trening słuchowy A. Tomatisa** – kształcenie uwagi słuchowej, stymulacji audio – psycho – lingwistycznej (SAPL). Wspiera funkcje słuchowe, usprawnia czynne słuchanie, rozwija zdolności językowe i komunikacyjne, poprawia koncentrację i jakość uczenia się.
- 2) **Neuroflow - Aktywny Trening Słuchowy** jest treningiem dla dzieci z zaburzeniami przetwarzania słuchowego oraz dzieci z grupy ryzyka tych zaburzeń Usprawnia procesy komunikowania i uczenia się dziecka . Ćwiczenia procesów słuchowych angażujących uwagę i pamięć prowadzą do trwałej poprawy możliwości układu słuchowego, szybszego uczenia się, lepszego rozumienia zdań złożonych, dłuższych poleceń, wydłużenia uwagi słuchowej, lepszego rozumienia mowy w hałasie, wydłużenia pamięci słuchowej, poprawienia różnicowania dźwięków mowy, poprawy wyników w nauce (szczególnie w zakresie umiejętności czytania, pisania ze słuchu i uczenia się drogą słuchową).

- 3) **Metoda F. Warnkego** – dla dzieci z trudnościami w zakresie poprawnego czytania, pisania, mówienia, dysleksją. Usprawnia percepcję słuchową, wzrokową, koncentrację uwagi, pamięć, koordynację wzrokowo – ruchową.
- 4) **Biofeedback** – doskonalenie funkcji poznawczych, nadpobudliwość psychoruchowa, deficyt uwagi, zaburzenia mowy, problemy emocjonalne.
- 5) **Integracja sensoryczna (SI)** – terapia oparta na ruchu, usprawniająca systemy sensoryczne i układ nerwowy, stymulacja zmysłów dziecka i usprawnianie w zakresie motoryki dużej i małej, równowagi, koordynacji wzrokowo – ruchowej, nadaktywności.
- 6) **Ćwiczenia ortoptyczne** – diagnoza i usprawnianie funkcji zaburzeń widzenia obuocznego i zezów. Ćwiczenia ostrości wzroku, zaburzeń akomodacji (problem z wyostrzaniem obrazu na różne odległości – przenoszeniem wzroku z tablicy na zeszyt, konwergencji (zbieżności oczu – istotne przy czytaniu), widzenia obuocznego, funkcjonowania ruchowego gałek ocznych, koordynacji oko – ręka.
- 7) **Fast For Word** – przyspiesza i wspomaga procesy uczenia się, rozwija, usprawnia i utrwala umiejętności poznawcze (pamięć, koncentrację, analizę i syntezę fonologiczną, przetwarzanie i porządkowanie informacji, udoskonala ogólne umiejętności językowe).
- 8) **Play Attention** – dla osób z problemami koncentracji uwagi przez dłuższy czas. Poprawia pamięć, ćwiczy umiejętność doprowadzania zadań do końca, ignorowanie bodźców rozpraszających, rozumienie instrukcji.
- 9) **Metronom interaktywny** – wpływa na skupienie, uwagę, planowanie w czasie i przestrzeni. Poprawia zdolności ruchowe, planowanie czasu, uwagę i koncentrację, koordynację i kontrolę ruchową, równowagę.

XIX. SŁOWNIK WAŻNIEJSZYCH POJĘĆ

ANALIZATORY – neurofizjologiczna podstawa odbioru i przetwarzania bodźców w spostrzeżenia. W czytaniu i pisaniu biorą udział analizatory: wzrokowy (odbiór bodźców wzrokowych – liter, wyrazów, tekstów), słuchowy (odbiór dźwięków mowy) i kinestetyczno – ruchowy (doznania dotykowo – kinestetyczne i wykonywanie czynności motorycznych). Każdy z analizatorów musi dobrze funkcjonować samodzielnie oraz dobrze współpracować z innymi.

DEFICYTY ROZWOJOWE – DYSFUNKCJE PARCJALNE LUB FRAGMENTARYCZNE ZABURZENIA ROZWOJU to opóźnienie rozwoju psychomotorycznego, wolniejsze tempo rozwoju określonych funkcji.

FUNKCJE POZNAWCZE – zespół procesów, dzięki którym odbieramy informacje z otoczenia oraz stosunki między nimi. W czytaniu i pisaniu biorą udział procesy poznawcze jak: uwaga, pamięć, wrażenia i spostrzeżenia wzrokowe, słuchowo – językowe, dotykowe, kinestetyczne, orientacja w schemacie ciała i kierunkach w przestrzeni.

GRAFOMOTORYKA – sprawność ruchowa ręki podczas czynności rysowania i pisania.

INTEGRACJA PERCEPCYJNO – MOTORYCZNA – prawidłowo funkcjonuje każdy z analizatorów zaangażowanych w proces czytania i pisania i gdy analizatory dobrze ze sobą współdziałają.

KOORDYNACJA WZROKOWO – RUCHOWA – współpraca „oka i ręki”, wykonywanie precyzyjnych ruchów rąk pod kontrolą wzroku.

LATERALIZACJA - dominacja czynności ruchowych jednej ze stron ciała (oka, ręki, nogi, ucha).

→ jednorodna: prawostronna, lewostronna

→ nieustalona: brak dominacji określonej strony ciała (oburęczność, obuocznosc itp.), nieprawidłowa, jeśli występuje po 6 – 7 roku życia

→ skrzyżowana: nie wszystkie dominujące narządy znajdują się po tej samej stronie ciała.

MOTORYKA DUŻA – sprawność ruchowa całego ciała (np. utrzymanie równowagi, koordynacja ruchów podczas chodzenia, biegania, skakania, jazda na rowerze, hulajnodze).

MOTORYKA MAŁA – sprawność ruchowa rąk w zakresie precyzji i szybkości ruchów.

PAMIĘĆ MIMIWOLNA (mechaniczna) – zdolność do przyswajania wiedzy w sposób mimowolny, nieświadomiony bez zaangażowania motywacji i większego wysiłku.

PAMIĘĆ WZROKOWA – zdolność do utrwalania i przypominania informacji wizualnej, zapamiętywania spostrzeżeń wzrokowych.

PAMIĘĆ SŁUCHOWA – zdolność do utrwalania i przypominania informacji dźwiękowej, zapamiętywania spostrzeżeń słuchowych werbalnych i niewerbalnych.

PAMIĘĆ SŁUCHOWA BEZPOŚREDNIA (pamięć świeża) – pozwala zapamiętywać i natychmiast odtworzyć usłyszany materiał, istotna przy pisaniu ze słuchu.

PAMIĘĆ SŁUCHOWA OPERACYJNA – zdolność do przyswajania, utrwalania i przypominania określonych operacji, działań utrzymywanych w pamięci.

PAMIĘĆ SEKWENCYJNA - zdolność do przyswajania, utrwalania i przypominania sekwencji cyfr, nazw (pór roku, dni tygodnia, miesiący).

TERAPIA PEDAGOGICZNA – specjalistyczne zajęcia korekcyjno – kompensacyjne mające na celu usprawnianie zaburzonych funkcji i wyrównywanie deficytów rozwojowych.

ZABURZENIA ORIENTACJI PRZESTRZENNEJ – brak/słaba orientacja w schemacie ciała, prawej i lewej stronie własnego ciała oraz w kierunkach w przestrzeni.

XX. BIBLIOGRAFIA:

1. J. Baran. Co robić żeby dziecko sprawniej czytało i pisało, a dorosły przetrwał. Gdańsk 2009.
2. M. Bogdanowicz, A. Adryjanek, Uczeń z dysleksją w szkole. Poradnik nie tylko dla polonistów. Gdynia 2004
3. M. Bogdanowicz, A. Andryjanek, M. Rożyńska. Uczeń z dysleksją w domu - poradnik nie tylko dla rodziców. Gdynia 2007
4. pod red. M. Bogdanowicz, M. Smoleń. Dysleksja w kontekście nauczania języków obcych. Gdańsk 2011.
5. W. Brejnak, K. J. Zabłocki. Dysleksja w teorii i praktyce. Warszawski Oddział PTD. Warszawa 1999.
6. pod red. E. Skorek. Terapia pedagogiczna. Zaburzenia rozwoju psychoruchowego dzieci. Kraków 2007.
7. Gruszczyk-Kolczyńska E., Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Warszawa 1992.
8. Gruszczyk-Kolczyńska E. Dojrzałość do nauki matematyki. Biuletyn PTD. Warszawa 2002.
9. Kość L., Psychologia i patopsychologia zdolności matematycznych. Warszawa 1982.
10. Kość L., Ponczek R, Test Kalkulia III podręcznik. Warszawa 1998.
11. G. Krasowicz – Kupis. Dysleksja rozwojowa. Perspektywa psychologiczna. Gdańsk 2006.
12. pod red. G. Krasowicz-Kupis. Diagnoza dysleksji – najważniejsze problemy. Gdańsk 2009.
13. pod red. G. Krasowicz-Kupis. Dysleksja rozwojowa - perspektywa psychologiczna. Gdańsk 2006.
14. Marcin Kurczab, Piotr Tomaszewski. Dyskalkulia w pytaniach i odpowiedziach. Podstawowe informacje dla nauczycieli. Ars Matmematica Instytut Edukacji Matematycznej. Warszawa 2005.
15. J. Lewinson. Pomóż dziecku z dysgrafią. Warszawa 2006.
16. J. Mickiewicz. Dysleksja rozwojowa. Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa. Toruń 2011.
17. R. Naprawa, A. Tanajewska, C. Mach, K. Szczepańska. Dostosowanie wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i możliwości psychofizycznych uczniów. Gdańsk 2017.
18. A. Olechowska. Specjalne potrzeby edukacyjne. Warszawa 2016.
19. F.J. Oregan. Jak pracować z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Warszawa 2005.
20. U. Oszwa. Zaburzenia rozwoju umiejętności arytmetycznych. Kraków 2006
21. red. I. Pietras, G. Krasowicz – Kupis. Zrozumieć, żeby pomóc. Dysleksja w ujęciu interdyscyplinarnym. Operon. Gdynia 2008
22. Z. Pomirska. Wokół dysleksji. Difin. Warszawa 2010.
23. B. Stryczniewicz. Praca z uczniem mającym trudności z matematyką. Opole 2004.
24. B. Zakrzewska. Trudności w czytaniu i pisaniu. Warszawa 1996.

Opracował zespół pedagogów PPP18 w Warszawie: L. Książek – Stadnicka; K. Kaczmarczyk – Gaffke; E. Kuczyńska; A. Uszyńska; E. Wójcik; B. Chmiel – Czajka.